

УДК 159.0.07

DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1\(30\)-52-61](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1(30)-52-61)Андросович Ксенія,
м. Київ, Україна <https://orcid.org/0000-0002-4121-270X>

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНOSTІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ ПРОЦЕСУ ЇЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Анотація.

У статті автор подає аналіз поняття обдарованості в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. Автор доходить висновку, що досі не існує єдиного універсального визначення цього поняття. У руслі концептуалізації проблеми обдарованості наголошує на потребі вивчення окремих ознак обдарованості (рефлексія, домінуюча пізнавальна мотивація, творча активність, способи адаптації до нового середовища тощо). З'ясовано, що обдарована особистість характеризується нерівномірністю, односторонністю розвитку, яка не лише залишається протягом усього життя, а й поглиблюється, іноді породжуючи певні психічні проблеми. З огляду на це, особистість з ознаками обдарованості може піддаватися протягом життя різноманітним ризикам: у спілкуванні з однолітками; у ставленні до освітнього закладу; невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком тощо. Таким чином, автор привертає увагу науковців до проблеми супроводу процесу соціалізації обдарованої учнівської молоді в сучасному соціумі. Проаналізовано можливості інтернет-технологій як інноваційної моделі підтримки та супроводу процесу соціалізації обдарованих учнів.

Важливого значення автор надає підготовці фахівців щодо роботи з обдарованою учнівською молоддю, зазначаючи, що це складний, динамічний і безперервний процес. Такі фахівці повинні мати низку особистісних якостей, а саме: емпатія, толерантність, знання потреб та інтересів обдарованої учнівської молоді, її соціально-психологічних особливостей; високий рівень інтелектуального розвитку фахівців; широке коло власних інтересів; особистісна зрілість, емоційна стабільність і гнучкість. Також вони повинні мати спеціальну післядипломну підготовку чи пройти стажування для роботи з обдарованою учнівською молоддю і готовність до постійного самовдосконалення.

Через багатоаспектність феномену обдарованості також виникає й низка проблем щодо форм і методів роботи з такою категорією осіб в умовах освітнього закладу.

Ключові слова: обдарованість; ознаки обдарованості; учнівська молодь; соціально-психологічний розвиток; соціалізація; підготовка фахівців.

У соціально-психологічному визначенні про особистість – здібності й обдарованість є важливими складовими її загальної структури. Під феноменом обдарованості треба розуміти певні інтелектуальні задатки, пам'ять з її численними підвидами. Причому загальна обдарованість визначається як придатність до широкого кола діяльностей або поєднання здібностей, від яких залежить успішність різної діяльності, а структура розвинутої обдарованості охоплює такі підструктури, як висока пізнавальна активність, що спирається на високий рівень сенсорних і

інтелектуальних процесів; творча інтерпретація пізнавального досвіду; емоційна захопленість діяльністю тощо.

Феномен обдарованості учнівської молоді цікавить багатьох фахівців – психологів, педагогів і соціологів. На сучасному етапі розвитку наукового знання проводять масштабну роботу, що спрямована на вивчення окремих ознак обдарованості учнівської молоді (рефлексії, домінантної пізнавальної мотивації, творчої активності), а також структури і динаміки розвитку обдарованості учнівської молоді загалом [2; 13 та ін.].

Особливий інтерес становлять результати дослідження інновацій у сучасних закладах освіти, а саме: використання інтернет-технологій в освітньому процесі, зокрема готовність учнівського й учительського контингенту до соціалізації старшокласників засобами інтернет-технологій [14].

Вважаємо, що обдарована учнівська молодь потребує соціально-психологічного супроводу. Для його надання насамперед потрібно визначити, якого саме супроводу вона потребує. У контексті розв'язання проблеми підбору відповідного супроводу важливого значення набуває визначення певних ознак обдарованості.

Наразі не існує єдиного універсального, визнаного та прийнятого всіма науковцями визначення поняття «обдарованість». Обдарованість є складним і багатограним явищем, якому неможливо дати чітке визначення, а отже, існує багато підходів і визначень поняття «обдарованість».

Розв'язання проблеми визначення обдарованості постає неможливим без ознайомлення з досвідом попередніх поколінь, адже це дає змогу проаналізувати погляди багатьох науковців щодо визначення обдарованості, а також здобутки дослідників у різні епохи та на різних етапах становлення цієї проблеми.

Значним досягненням американських учених у розробленні проблеми обдарованості було те, що визначення «обдаровані діти» мало розвиток від кількісного показника, який охоплював лише 1–1,5 % дітей одного віку, до більш широкого, який розглядав потенціал дітей у різних корисних галузях діяльності та нараховував 15–20 % дітей однієї вікової групи.

Психологію обдарованості як самостійну галузь психологічної науки вперше виділив німецький психолог В. Штерн. Він розглядав обдарованість як загальну здібність індивіда свідомо спрямовувати своє мислення на нові вимоги, здібність психічного пристосування до нових завдань і умов життя, до різких змін у житті. Обдарованість, на думку вченого, також виражає внутрішні задатки і можливості особистості.

Одним із перших, хто почав вживати термін «обдарований» (gifted) як стандартне визначення надзвичайних здібностей, був Г. Віпл. Науковець використав його в «Енциклопедії освіти», де чітко визначив, що обдарованим є той, хто володіє високими розумовими здібностями та має академічні досягнення, які визначають природу обдарованості [17]. До того ж, одним із найбільш відомих варіантів визначення обдарованості є спроба Дж. Рензулі. Автор вважає, що обдарованість передбачає взаємодію трьох базових груп людських особливостей – ці особливості знаходяться на високому рівні загальних здібностей, виконання завдань і креативності. Обдаровані та талановиті діти – це ті, хто мають або здатні розвивати поєднання цих особливостей і використовувати їх у будь-якій сфері людської діяльності. Діти, які мають такі особливості чи здатні розвивати взаємодію між цими трьома групами, вимагають значного розмаїття можливостей для навчання, яке відрізняється від звичайних програм [15; 16].

Застосування терміна «обдарованість» викликає чимало суперечок, особливо, коли його розуміють як певну (генетично обумовлена) винятковість. Хоча це розуміння допустиме та справедливе, є й інше обґрунтування, що висвічує інший аспект проблеми обдарованості. Мозок людини має здатність до творчості. Це може розглядатися як найбільший дар природи, і в цьому контексті «обдарованість» постає не як винятковість, а як «потенціал», «дар», наявний у кожного. Розуміння цього важливо не лише для виявлення дидактичних аспектів проблеми навчання та супроводу обдарованої учнівської молоді, а й для побудови дидактичної системи, зорієнтованої на розвиток людського потенціалу загалом.

Серед сучасних концепцій обдарованості популярною є концепція, розроблена одним із відомих фахівців у сфері навчання обдарованих дітей – Дж. Рензулі. Згідно з його теорією, обдарованість є поєднанням трьох характеристик: інтелектуальних здібностей (що перевищують середній рівень), креативності та наполегливості (мотивації, зорієнтованої на певну задачу) [15].

Від початку роботи в галузі обдарованості та до реальних змін американської школи пройшло майже десятиріччя. Ефективному та стрімкому розвитку роботи в цьому напрямі заважали два чинники, а саме: думка про те, що обдаровані учні не потребують підтримки, а також низький рівень підготовки фахівців. Дослідниками США було накопичено багатий досвід щодо: досягнення позитивних результатів у галузі діагностичного тестування; розробки методик навчання обдарованих дітей; створення відповідних навчальних програм; спеціальної підготовки кадрів. У цій діяльності беруть участь Міністерство освіти та науки США, чимало університетів і коледжів, місцеві органи освіти, громадські організації.

У контексті вивчення питання обдарованості в Україні варто зазначити, що у вітчизняних дослідженнях також не можна знайти універсального визначення поняття «обдарованість». Проте існують визначення, які намагаються надати більш чіткого розуміння цьому поняттю. Серед них можна назвати тлумачення, подані науковцями Н. Добровольською, В. Моляко та ін., які займалися розробленням проблеми обдарованості [3; 4; 12 та ін.].

Дослідники розглядають обдарованість як наявність загальних здібностей, які зумовлюють широту можливостей людини, рівень і своєрідність її діяльності, розумовий потенціал, цілісну індивідуальну характеристику пізнавальних можливостей і здібностей до навчання [2; 4; 8; 12; 13 та ін.].

Головними ознаками обдарованості учнівської молоді є підвищене прагнення до навчання, більш швидкий темп просування та більш виражені творчі прояви за рівних умов.

На основі багаторічних досліджень В. Моляко пропонує таке тлумачення: «Обдарованість є однією з найважливіших вищих психічних підсистем упровадження системи «людина – світ». Головні функції обдарованості полягають у максимальному пристосуванні до світу й оточення, а також знаходження розв'язку випадків, коли створюються нові, непередбачені проблеми, які вимагають саме творчого підходу...» [12, с. 3].

Обдарованість визначають й як системну якість неподільних функціональних систем, що реалізують різні психічні процеси, включені до функціональної системи діяльності. Натомість обдарованість визначається як індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

Цікавими в зазначеному контексті є дослідження учених, які займалися вивченням проблеми концептуальних моделей обдарованості, серед яких Г. Костюк, В. Москаленко, В. Циба та ін. Стверджувалося, що обдарованість є багатозначним поняттям, і наголошувалося на багатоаспектності проблеми її вивчення. Обдарованість розглядалася як: якісне своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішне виконання дій; загальні здібності; розумовий потенціал або інтелект; комплекс природних задатків; талановитість. Вважалося, що обдарованість виявляється в схильності до праці та/або потребі займатися певним видом діяльності. З-поміж українських учених цій проблемі присвятили свої праці також В. Войтко, С. Гончаренко, О. Кульчицька, Л. Липова, В. Моляко та ін. [9; 10 та ін.].

У контексті психосоціального розвитку необхідно зауважити, що обдарованій і талановитій молоді властиві такі якості: високо розвинене відчуття справедливості, що виникає досить рано; особисті системи цінностей, які в обдарованій учнівській молоді дуже широкі – гостре сприйняття суспільної несправедливості, високі вимоги до себе й оточуючих; яскрава уява, що породжує неіснуючих (уявних) друзів, бажаного брата чи сестру та цілі фантастичні світи; почуття гумору, що є важливою якістю для внутрішньої рівноваги.

Талановита учнівська молодь обоюдноє гру слів, часто вбачаючи гумор там, де однолітки його не помічають. Саме гумор може бути тим амортизатором для тонкої психіки, що потребує захисту від впливів, які можуть завдати оточуючі. Окрім цього, для обдарованої учнівської мо-

лоді зазвичай характерні перебільшені страхи, оскільки вона здатна уявити багато небезпечних наслідків. Обдарована учнівська молодь може страждати від певного соціального неприйняття її з боку однолітків, що призводить до формування негативного сприйняття себе, що було підтверджено багатьма дослідженнями.

Обдарованість молодої людини – це досить стійкі особливості саме індивідуальних проявів незвичайного інтелекту, який із віком лише зростає.

На засадах вищезазначеного можна визначити, що обдарованість і талант – цілісні багатоаспектні поняття. Переважно вони є вродженими здібностями, які можуть розвиватися за певних умов. Обдарованість є станом таланту, тобто мірою його вираження.

Сучасні дослідження підтверджують, що гармонійність у розвитку різних сторін психіки обдарованої молодої людини є відносною рідкістю. Частіше можна спостерігати нерівномірність, однобокість розвитку, яка не лише залишається протягом усього життя, а й поглиблюється, іноді породжуючи певні психічні проблеми.

Отже, обдарована учнівська молодь у процесі розвитку піддається особливому ризику. Нижче наведені деякі з них.

Труднощі контактів з однолітками. Пошук об'єкта (зазвичай більш дорослого), у якого є нова інформація. Згідно з результатами проведених досліджень, визначають рівень соціально оптимального інтелекту у 125–155 балів за Векслером, що забезпечує його власника здатністю до розуміння людей і ситуації. За меншого рівня коефіцієнта інтелекту складніше вдається розуміти ситуацію та будувати власну поведінку найбільш адекватним чином, а за більш високого рівня – спілкування може різко порушуватися.

Десинхронізація спілкування полягає в тому, що в разі випередження розвитку окремих функцій обдарована дитина в інших відносинах (інших аспектах життя) не лише відрізняється від однолітків, а й навіть поступається їм (порушення дрібної моторики тощо).

Дислексія – слабкий розвиток мовлення.

З огляду на названі ризики та труднощі, може запускатися такий патологічний механізм: низький рівень навчання – втрата навчальної мотивації – непотрібність здібностей – втрата інтересу до закладу освіти – занурення у власні проблеми – утрата обдарованості – поглиблення в асоціативну поведінку (не завжди). Саме за таким механізмом розвивається прихована обдарованість.

Так, Л. Халінгуорт зробила значний внесок у розуміння проблем, які постали перед обдарованою учнівською молоддю, класифікувавши їх.

Неприязнь до закладу освіти. Таке ставлення часто виникає через те, що навчальна програма є нудною й нецікавою для обдарованої учнівської молоді. Порушення в поведінці обдарованої учнівської молоді можуть виявлятися в тому, що навчальний план не відповідає її здібностям.

Ігрові інтереси. Обдарованій учнівській молоді подобаються складні ігри, а нецікавими здаються ті, якими захоплюється більшість однолітків. Це є причиною ізоляції обдарованої учнівської молоді.

Конформність. Обдарована учнівська молодь відхиляє стандартні вимоги, а тому не є схильною до конформізму, особливо якщо ці стандарти йдуть всупереч з її інтересами або здаються безглуздими.

Занурення у філософські проблеми. Для обдарованої учнівської молоді характерно замислюватися над такими явищами, як смерть, загробне життя, релігійні вірування та філософські проблеми, більшою мірою, ніж для пересічної молодої людини.

Невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком. Обдарована учнівська молодь часто віддає перевагу спілкуванню з особами більш старшого віку. Через це молодим людям іноді важко ставати лідерами, оскільки вони поступаються більш дорослішим у фізичному (якщо йдеться про інтелектуальну обдарованість) та розумовому розвитку (якщо говорити про психомоторну або спортивну обдарованість).

Цей список продовжив дослідник Дж. Уїтмор, який вивчав причини вразливості обдарованої учнівської молоді. Науковець додатково виокремив такі чинники: прагнення до досконалості (перфекціонізм); відчуття незадоволеності; нереалістичні цілі; надчутливість; потреба в увазі дорослих; нетерпимість.

Однак, на нашу думку, важливим аспектом питання обдарованості є також проблема криз обдарованості. Сутність цієї проблеми полягає в тому, що знання цих криз, причин їхньої появи, закономірностей проходження та прогнозу розвитку може бути корисним і для теоретиків, і для практиків.

Знання про кризи обдарованості й особливості розвитку обдарованої особистості в період кризи надає змогу здійснювати ефективний супровід процесу соціалізації обдарованої учнівської молоді або, принаймні, не допускати помилок під час педагогічного процесу.

Зазвичай ці помилки базуються на трьох міфах: обдарованість завжди проявляє себе у творчому продукті; обдарованість потрібно розвивати; сучасна освіта знає як працювати з обдарованою учнівською молоддю.

Чимало авторів підкреслюють нерівномірну динаміку розвитку обдарованості учнівської молоді. Феномен «зникнення», «згасання» обдарованості давно цікавить психологів-практиків [6 та ін.].

Одні психологічні дослідження засвідчують, що обдарована учнівська молодь загалом більш благополучна: не має проблем у навчанні, краще спілкується з однолітками, швидше адаптується до нових умов. Інші ж вказують на наявність низки проблем в обдарованої особистості, якщо не враховувати її підвищені можливості: навчання стає досить легким або немає умов для розвитку творчих здібностей. Найчастіше виникають проблеми у таких сферах, як спілкування, соціальна поведінка, дислексія, емоційний розвиток, десинхронізація розвитку, фізичний розвиток, саморегуляція, відсутність творчих проявів, труднощі професійної орієнтації, дезадаптація.

Отже, аналіз представлених наукових джерел підтверджує, що проблема обдарованості учнівської молоді залишається актуальною темою досліджень для багатьох науковців. Маловивченим постає питання системного соціально-психологічного супроводу процесу соціалізації обдарованої учнівської молоді.

Це зумовлено, з одного боку, неадекватним ставленням до себе, що породжує невпевненість чи тривожність або самовпевненість, а з іншого – недоліками саморегуляції, типовим виявом якої є неорганізованість, що може виявляється в різних видах і формах. Найчастіше проблеми виникають в обдарованих учнів у сфері визначення цілей саморозвитку та вибору засобів самовиховання. Головна проблема полягає в нестачі волі в реалізації задуманого.

Розв'язання означеної проблеми більш оптимально здійснюється за реалізації концепції соціально-психологічного супроводу обдарованої учнівської молоді. Головне завдання фахівців полягає в тому, щоб ввести особистість обдарованої дитини в режим саморозвитку, на всіх вікових етапах підтримувати і стимулювати цей режим, формувати віру в себе, забезпечувати інструментарієм її саморозвиток.

Можна визначити такі переваги підтримки саморозвитку особистості обдарованого учня: можливість слідувати за природним розвитком обдарованої учнівської молоді, зважати лише на вікові закономірності й на особистісні досягнення, у яких закріплені зусилля, докладені для просування вперед; визнання безумовної цінності внутрішнього світу кожної обдарованої особистості, пріоритетності потреб, цілей і цінностей саморозвитку; дорослий не є тим, до кого може звернутися обдарована дитина (деякі діти не можуть самостійно зробити жодного кроку або до останнього класу виконують домашні завдання разом із батьками). Дорослий спонукає дитину до знаходження та прийняття самостійних рішень, допомагає брати необхідну міру відповідальності, тобто створює необхідні умови для саморозвитку, здійснення особистісного вибору.

У спеціальній літературі специфічні особливості обдарованої учнівської молоді описано досить детально (А. Карне, Ф. Монкс, К. Текекс, Л. Халінгуорт та ін.). Важливою особливістю

обдарованих вважають незбалансованість розвитку особистості: випередження однолітків в інтелектуально-творчому плані, що часто може поєднуватися з середнім рівнем психосоціального або фізичного розвитку.

Серед проблем навчання обдарованої учнівської молоді можна виділити дві стратегічні: 1) не важливо, чи буде обдарована дитина випереджати однолітків у підлітковому та юнацькому віці, чи стане потім видатним фахівцем, головною потребою є навчання дитини відповідно до темпу, що їй доступний; 2) потреба шукати можливості для підтримки рівня й темпу розвитку обдарованої учнівської молоді в процесі її соціалізації [1; 5; 7; 11 та ін.].

На думку науковців, виявлення обдарованої учнівської молоді, яка володіє непересічними здібностями, є складною проблемою. Однак, відповідно до загальноприйнятої в науці типології обдарованості, виокремлюють інтелектуальну, творчу, академічну та соціальну обдарованість, як провідні її види [10 та ін.].

Упровадження системи соціально-психологічного супроводу створює умови для забезпечення власної навчальної діяльності обдарованої учнівської молоді, урахування та розвитку індивідуальних особливостей. Головним у цьому питанні є спосіб навчання, що сприяє розвитку внутрішніх механізмів особистісного саморозвитку обдарованої учнівської молоді, її інтелектуальних здібностей, успішної соціалізації.

Чимало зарубіжних науковців і фахівців у галузі навчання обдарованої учнівської молоді вважають доцільним та необхідним проходження спеціалізованого практичного стажування фахівців щодо професійної діяльності з обдарованою учнівською молоддю. Готовність фахівця працювати з обдарованою учнівською молоддю передбачає наявність у нього теоретичних знань і практичного досвіду. Головним елементом спеціальної підготовки фахівця є його стажування, де обдарована учнівська молодь становить лише частину загального учнівського колективу.

Дослідники і фахівці в галузі підготовки кадрів для навчання обдарованої учнівської молоді розробили низку положень щодо знань та навичок, якими мають володіти фахівці. Ці положення є основою для розроблення програми їх підготовки.

Наразі відчутний підвищений інтерес сучасної психології до проблеми навчання обдарованої учнівської молоді, запит суспільства на високий рівень освіти, що є підставою для розробки та реалізації програм підготовки фахівців для системи навчання обдарованої учнівської молоді. Наприклад, в Інституті обдарованої дитини НАПН України діє освітня діяльність з підготовки педагогічних кадрів за освітньої програмою, яка не має аналогів в Україні – «Освіта та розвиток обдарованої особистості».

З огляду на наукові уявлення, що сформувалися в галузі психології обдарованості, можна передбачити, що в програмі теоретичної підготовки фахівців до діяльності з обдарованою учнівською молоддю необхідно розглянути низку питань, які стосуються цієї проблеми. Серед них можна виокремити такі: закономірності розвитку обдарованої учнівської молоді та особливості прояву ознак обдарованості (загальної та її видів); методи виявлення обдарованості та організація діагностичного обстеження обдарованої учнівської молоді; концептуальні моделі, що можливо використовувати під час розробки навчальних програм для обдарованої учнівської молоді; урахування результатів обстеження обдарованої учнівської молоді в процесі складання освітньої навчальної програми; основи диференційованого та індивідуалізованого підходів до складання навчальних програм; умови ефективної взаємодії батьків і вчителів з обдарованою учнівською молоддю; вибір методів навчання у професійній діяльності з обдарованою учнівською молоддю; розвиток і стимулювання інтересів, інтелектуальних і творчих здібностей обдарованої учнівської молоді; афективний (емоційний) і соціальний розвиток обдарованої учнівської молоді; вимоги до особистості фахівця, який працює з обдарованою учнівською молоддю.

Сформований у вітчизняній та зарубіжній практиці досвід підтверджує, що фахівці відчувають значні труднощі в побудові оптимальних взаємин з обдарованою учнівською молоддю, а також дефіцит практичних і теоретичних знань, що є необхідними для модифікації та індивідуалізації наявних освітніх програм.

Обдаровану учнівську молодь відрізняє виняткова успішність навчання. Ця риса пов'язана зі значною швидкістю опрацювання та засвоєння інформації. Разом із тим, такі учні можуть швидко втрачати інтерес до щоденних монотонних занять. Для них важливі принципові речі, значний обсяг навчального матеріалу. Працювати з ними цікаво, але важко, адже вони вимагають особливого підходу та системи навчання.

Важливою складовою організації соціально-психологічного супроводу особистісного саморозвитку обдарованої учнівської молоді є забезпечення висококваліфікованої індивідуальної та консультативної допомоги для батьків і вчителів. Батькам потрібно надавати необхідну інформацію про перспективи розвитку учня, його сильні та слабкі сторони, підтримку, необхідну в певний період. Необхідно також враховувати, що за раціональною та ефективною організацією навчально-виховного процесу неможливо передбачити виникнення особистісних проблем в учасників освітнього процесу, які потребують допомоги психолога.

У суспільстві сформувалося уявлення про обдаровану учнівську молодь, що має узагальнений, стереотипний характер і не містить зарозумілих обставин, індивідуальних характеристик. Таке узагальнене уявлення приховує небезпеку нівелювання, адже не сприяє досконалому вивченню кожного учня. Обдаровані діти не схожі один на одного за своєрідністю здібностей, особистісних характеристик тощо. Ці відмінності необхідно враховувати, зокрема в навчальних програмах. У гнучкій програмі виділяють відмінності за рівнем розвитку пізнавальних процесів, умінь та навичок, а також переваг певного індивідуального стилю діяльності.

Підбір фахівців має ґрунтуватися не лише на їх компетентності та вмінні знаходити індивідуальний підхід до обдарованих учнів. Для формування творчого мислення та поведінки в обдарованої учнівської молоді важливою є наявність зразків творчої поведінки у дорослих (батьків, учителів, референтних осіб), а також творчої атмосфери розвитку та творчого середовища. Під час підбору фахівців необхідно враховувати і такий особистісний чинник, як його творчі здібності.

Найбільш сприятливий стиль професійної діяльності фахівця з обдарованою учнівською молоддю – спільна творчість. Фахівець має не стільки передати певний комплекс знань, скільки допомогти зробити самостійні висновки чи відкриття. Він має створювати проблемну ситуацію та вміло керувати нею, підводити учня до народження нового знання. Цей підхід не передбачає встановлення однозначного оцінювання за категорією «правильно/неправильно», еталонів та ідеальних відповідей. Учні можуть обговорювати різні можливі відповіді, оцінювати їх. Відсутність еталонів оцінювання створює деякі складнощі. Завдання фахівця полягає в тому, щоб навчити творчості, самостійності та виховувати наполегливість, творчу сміливість щодо постановки нових проблем і пошуку рішень.

Таким чином, обдарована учнівська молодь здатна захиститися та відстояти власну думку, якщо фахівець підтримує її творчість.

Підкреслимо, що турбота про розвиток обдарованої учнівської молоді на сучасному етапі – це турбота про розвиток науки, культури, соціальний розвиток суспільства в майбутньому.

Увага до розвитку обдарованої учнівської молоді має не лише особистісний, а й соціальний зміст.

Таким чином, соціально-психологічний супровід особистісного саморозвитку обдарованої учнівської молоді можливий за умов своєчасної діагностики з метою виявлення здібностей, розвитку вміння проєктувати навчально-виховний процес. Такий супровід має здійснюватися за результатами діагностичного обстеження і бути адекватним змісту навчання, передбачати впровадження особистісно-орієнтованої та розвивальної технологій.

Використані літературні джерела

1. *Бойко І. І.* Психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання / І. І. Бойко // Психологія. – 1999. – Вип. 2. – С. 92–96.
2. *Гейко Є. В.* Психологічні особливості цілісного підходу щодо соціалізації обдарованої учнівської молоді в умовах сучасного освітнього простору / Є. В. Гейко // Теоретичні і прикладні проблеми

психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2023. – № 2 (61). – С. 48–60.

3. *Добровольська Н. А.* Соціально-психологічний процес становлення обдарованої особистості в умовах трансформаційних змін соціуму / Н. А. Добровольська // Філософські і психологічні науки: Вісник Прикарпатського університету. – 2019. – Вип. 22. – С. 103–108. (Серія: Психологія).

4. *Добровольська Н. А.* Показники обдарованості, обумовлені логікою особистісного розвитку в онто- і соціогенезі та соціальною активністю особистості / Н. А. Добровольська, Н. Є. Завацька, М. О. Петренко, О. Г. Духновська, Л. Е. Стрельченко // Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2022. – № 3 (59). – С. 64–72.

5. *Камишин В. В.* Психолого-педагогічний супровід соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі: метод. посіб. / В. В. Камишин, Л. І. Ткаченко, К. А. Андросович, І. В. Бургун. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. – С. 6–89.

6. *Коваленко А. Б.* Проблема розуміння в працях українських психологів / А. Б. Коваленко // Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2015. – № 1 (36). – С. 190–199.

7. *Коваль Л. Г.* Психолого-педагогічна підтримка обдарованих дітей / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева // Обдарована дитина. – 1998. – № 5–6. – С. 3–9.

8. *Комар Т. В.* Соціально-психологічні детермінанти супроводу обдарованої молоді / Т. В. Комар // Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2023. – № 2 (61). – С. 61–72.

9. *Кульчицька О. І.* Використання біографічного методу у вивченні обдарованості. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва та ін. – Київ : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

10. *Липова Л.* Концепція обдарованості та її види / Л. Липова, Л. Морозова, С. Ренський // Рідна школа. – 2003. – № 4 (879). – С. 10–12.

11. *Міненко О. О.* Особливості формування особистості в умовах цифровізації суспільства / О. О. Міненко // Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2021. – № 2(55). – С. 18–30.

12. *Моляко В. О.* Актуальні психолого-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – № 1. – С. 3–5.

13. *Пілецька Л. С.* Соціалізація обдарованої молоді в сучасних умовах / Л. С. Пілецька // Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2023. – № 2 (61). – С. 36–47.

14. *Ткаченко Л. І.* Готовність учнівського й учительського контингенту до соціалізації старшокласників засобами Інтернет-технологій / Л. І. Ткаченко // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. – 2016. – Вип. 2. – С. 64–72.

15. *Renzulli J. S.* What Makes Giftedness? Reexamining a Definition / J. S. Renzulli // Phi Delta Kappa. – 1978. – No. 60. – P. 180–184.

16. *Renzulli J. S.* What makes giftedness? Reexamining of the Definition of the Gifted and Talented / J. S. Renzulli. – Ventura, CA: Ventura County Superintendent of School Office, 1979. – P. 37–45.

17. *Whipple G. M.* Classes For Gifted Children: An Experimental Study of Methods of Selection And Instruction / G. M. Whipple. – 2008. – P. 156.

References

1. Boiko, I. I. (1999). Psykholohichna adaptatsiia pidlitka do novykh umov navchannia [Psychological adaptation of a teenager to new learning conditions]. *Psykhologhiia – Psychology*. 2. P. 92–96. [in Ukrainian].

2. Heiko, Ye. V. (2023). Psykholohichni osoblyvosti tsilisnoho pidkhodu shchodo sotsializatsii obdarovanoi uchnivskoi molodi v umovakh suchasnoho osvithnoho prostoru [Psychological features of a holistic

- approach to the socialization of gifted student youth in the conditions of the modern educational space]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty: zb. nauk. prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Theoretical and applied problems of psychology and social work: coll. of science Proceedings of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*. 2 (61). P. 48–60. [in Ukrainian].
3. Dobrovol'ska, N. A. (2019). Sotsialno-psykholohichnyi protses stanovlennia obdarovanoi osobystosti v umovakh transformatsiinykh zmin sotsiumu [Social and psychological process of becoming a gifted personality in the conditions of transformational changes in society]. *Filosofski i psykholohichni nauky: Visnyk Prykarpatskoho universytetu – Philosophical and psychological sciences: Bulletin of the Carpathian University*. Vol. 22. P. 103–108. [in Ukrainian].
 4. Dobrovol'ska, N. A., Zavatska, N. Ie., Petrenko, M. O., Dukhnovska, O. H., & Strelchenko, L. E. (2022). Pokaznyky obdarovanosti, obumovleni lohikoju osobystisnoho rozvytku v onto- i sotsiohenezi ta sotsialnoiu aktyvnistiu osobystosti [Indicators of giftedness determined by the logic of personal development in onto- and sociogenesis and social activity of the individual]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty: zb. nauk. prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Theoretical and applied problems of psychology and social work: coll. of science Proceedings of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*. 3 (59). P. 64–72. [in Ukrainian].
 5. Kamyshyn, V. V., Tkachenko, L. I., Androsovykh, K. A., & Burhun, I. V. (2017). *Psykholoho-pedahohichnyi suprovid sotsializatsii obdarovanykh starshoklasnykiv v Internet-seredovyschi [Psychological and pedagogical support for the socialization of gifted high school students in the Internet environment]*. Kyiv, P. 6–89. [in Ukrainian].
 6. Kovalenko, A. B. (2015). Problema rozuminnia v pratsiakh ukrainskykh psykholohiv [The problem of understanding in the writings of Ukrainian psychologists]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii: zb. nauk. prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – heoretical and applied problems of psychology: coll. of science Proceedings of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*. 1 (36). P. 190–199. [in Ukrainian].
 7. Koval, L. H., & Zvierieva, I. D. (1998). Psykholoho-pedahohichna pidtrymka obdarovanykh ditei [Psychological and pedagogical support of gifted children]. *Obdarovana dytyna – Gifted child*. 5–6. P. 3–9. [in Ukrainian].
 8. Komar, T. V. (2023). Sotsialno-psykholohichni determinanty suprodu obdarovanoi molodi [Social and psychological determinants of accompanying gifted youth]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty: zb. nauk. prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Theoretical and applied problems of psychology and social work: coll. of science Proceedings of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*. 2 (61). P. 61–72. [in Ukrainian].
 9. Kulchytska, O. I., Sysoieva, S. O., Aleksyuk, A. M., & Volovyk, P. M., Sihaieva L. Ie. et al. (2001). *Vykorystannia biohrafichnoho metodu u vyvchenni obdarovanosti. Pedahohichni tekhnolohii u neperervnii profesiinii osviti [The use of the biographical method in the study of giftedness. Pedagogical technologies in continuous professional education]*. Kyiv, 502 p. [in Ukrainian].
 10. Lypova, L., Morozova, L., & Renskyi, S. (2003). Kontseptsii obdarovanosti ta yii vydy [The concept of giftedness and its types]. *Ridna shkola – Native school*. 4 (879). P. 10–12. [in Ukrainian].
 11. Minenko, O. O. (2021). Osoblyvosti formuvannia osobystosti v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva [Peculiarities of personality formation in the conditions of digitalization of society]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty: zb. nauk. prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Theoretical and applied problems of psychology and social work: coll. of science Proceedings of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl*. 2 (55). P. 18–30. [in Ukrainian].
 12. Moliako, V. O. (1998). Aktualni psykholoho-psykholohichni aspekty problemy obdarovanosti [Actual psychological and psychological aspects of the problem of giftedness]. *Obdarovana dytyna – Gifted child*. 1. P. 3–5. [in Ukrainian].
 13. Piletska, L. S. (2023). Sotsializatsiia obdarovanoi molodi v suchasnykh umovakh [Socialization of gifted youth in modern conditions]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty: zb.*

nauk. prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Theoretical and applied problems of psychology and social work: coll. of science Proceedings of the Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl. 2 (61). P. 36–47. [in Ukrainian].

14. Tkachenko, L. I. (2016). Hotovnist uchnivskoho y uchytskoho kontynhentu do sotsializatsii starshoklasnykiv zasobamy Internet-tekhnologii [Readiness of the student and teacher contingent for socialization of high school students by means of Internet technologies]. *Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka – Education and upbringing of a gifted child: theory and practice. 2. P. 64–72. [in Ukrainian].*

15. Renzulli, J. S. (1978). What Makes Giftedness? Reexamining a Definition. *Phi Delta Kappa. 60. P. 180–184.*

16. Renzulli, J. S. (1979). What makes giftedness? Reexamining of the Definition of the Gifted and Talented. Ventura, CA: Ventura Country Superintendent of School Office, P. 37–45.

17. Whipple, G. M. (2008). Classes For Gifted Children: An Experimental Study of Methods of Selection And Instruction. P. 156.

Androsovych Kseniia

CONCEPTUALIZATION OF THE PROBLEM OF GIFTEDNESS OF STUDENT YOUTH IN THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL PARADIGM OF THE PROCESS OF ITS SOCIALIZATION

Summary.

In the article, the author presents an analysis of the concept of giftedness in the research of domestic and foreign scientists and comes to the conclusion that there is still no single universal definition of this concept. In the course of conceptualizing the problems of giftedness, he notes the need to study individual signs of giftedness (reflection, dominant cognitive motivation, creative activity, methods of adaptation to a new environment, etc.). It was found that a gifted personality is characterized by unevenness, one-sidedness of development, which not only remains throughout life, but also deepens, sometimes causing certain mental problems. In this regard, a person with signs of giftedness may be exposed to various risks during his life: in communication with peers, in attitude to an educational institution, discrepancy between physical, intellectual and social development, etc. Thus, the author draws the attention of scientists to the problem of supporting the process of socialization of gifted student youth in modern society. The possibilities of Internet technologies as an innovative model of support and accompaniment of the process of socialization of gifted students are analyzed.

The author attaches great importance to the training of specialists in working with gifted students, noting that this is a complex, dynamic and continuous process. Such specialists must have a number of personal qualities, namely: empathy, tolerance, knowledge of the needs and interests of gifted students, their social and psychological characteristics; high level of intellectual development of specialists; a wide range of personal interests; personal maturity, emotional stability and flexibility, as well as special post-graduate training or internship for working with gifted students and readiness for continuous self-improvement.

Due to the multifaceted nature of the phenomenon of giftedness, a number of problems also arise regarding the forms and methods of working with this category of persons in the conditions of an educational institution.

Keywords: *giftedness; signs of giftedness; student youth; socio-psychological development; socialization; training of specialists.*

Стаття надійшла до редколегії 2 червня 2023 року